

AISKHYLOS'UN PERSLER (PERSAI) TRAGEDYASI VE KSERKSES'TEKİ 'AŞIRI GURUR (HYBRIS)'

Esengül AKINCI ÖZTÜRK¹

Öz

Aiskhylos, Persler adlı tragedyasında, Kserkses'in trajik yıkımına, zorbalığa varan aşırı gururunun (hybris) sebep olduğunu ima etmektedir. Fakat Kserkses'in hybrisinin doğasının tam olarak ne olduğu tartışma konusudur. Bu makalede, eldeki probleme dair bazı önemli yaklaşımlara kabaca değinildikten sonra, Kserkses'in hybrisinin doğası ile Hellenleri köleleştirme arzusunun temel nedeni arasında çok yakın bir bağ olduğu gösterilmeye çalışılacaktır. Burada, ondaki hybrisin özünün, sırf kendisini yüceltme amacıyla, sahip olduğu yetkiyi keyfi olarak kötüye kullanmasından ibaret olduğu savunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Aiskhylos, Persai, Kserkses, Hybris, Ate.

AESCHYLUS' TRAGEDY, THE PERSIANS AND THE 'VIOLENT ARROGANCE (HYBRIS)' IN XERXES

Abstract

In the Persians, Aeschylus implies that Xerxes' tragic downfall is caused by his violent arrogance. But the question of what exactly Xerxes' hybris was is a point at issue. In this paper, after roughly presenting some important approaches to this question, I will try to indicate that there is a close connection between Xerxes' hybris and the reason for behind his desire to enslave the Greeks. In what follows, I will defend the view that the essence of his hybris consists in the self-indulgent misuse of his authority in a futile aim merely to aggrandize himself.

Keywords: Aeschylus, Persians, Xerxes, Hybris, Ate.

Aiskhylos, İ.Ö. 472'de yazdığı *Persai* (Persler) adlı tragedyasında, bir mythosu değil yakın geçmişteki bir olayı, yani sadece sekiz yıl önce Perslerin mağlubiyetiyle sonuçlanmış olan Salamis Deniz Savaşı'nı konu edinmiştir. *Khoregos*luğunu Perikles'in yaptığı ve Büyük Dionysia şenliklerinde birincilik kazanmış bir *trilogianın* ikinci oyunu olan *Persai* (Πέρσαι), tarihi bir konuyu işleyen günümüze ulaşmış en eski tragedyalardan birisidir (Caldwell,

¹ Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Dr. Öğr. Üyesi, e-posta: eakinci@pau.edu.tr

1970: 78; Goldhill, 1988: 189; Papadimitropoulos, 2008: 451).² *Persai*, savaşta yenilgiye uğrayan Persler için ağıt formunda yazılmış, düşmana sempati ile yaklaşılana fakat aynı zamanda tyranlığa karşı demokrasinin üstünlüğünün de vurgulandığı bir tragedyadır.³

Oyunda, Perslerin başına gelen ağır felaket ve dolayısıyla Kserkses'in kaçınılmaz yıkımı (*nemesis*), kendini beğenmiş ve bir o kadar da tevazu yoksunu olan Kserkses'in aşırı gururuna (*hybris*)⁴ bağlanmaktadır (Aes. *Pers.* 808). Robertson'un (1967) terimleriyle ifade edecek olursak; "oyunun ana teması Hellenlerin zaferi değil, Kserkses'in *hybrisinin* büyük bir halka getirdiği felakettir" (s. 374).⁵ Nitekim koro, henüz oyunun başında, "okşayıcı, tatlı *ate* (gaflet) çeker ağlarına kişioğlunu" şeklindeki ifadesiyle⁶ (Aes. *Pers.* 98-99), aslında Kserkses'in aşırı gururlu ya da kibirli (ὕβριστης) olduğunu teolojik bir çerçevede ima etmektedir. Çünkü gaflet (ἄτη), kibrin doğurduğu feci bir durumdur ki, koronun felaketi sezinleyip tedirgin olmasının temel nedeni budur.⁷

Diğer taraftan, Kserkses'in annesi Atossa da haberciye "yoksa oğlum mu gemilerin çokluğundan gurura kapılarak savaşın kaderini döndürdü?" diye sorarken (Aes. *Pers.* 352), bir şekilde yine Kserkses'in *hybrisine* dikkat çekmektedir. Her ne kadar Atossa, Kserkses'in büyük çaplı seferini "kötü adamların" kışkırtmalarına

² Aiskhylos'tan yaklaşık dört yıl önce Phrynikhos, *Phoinissai* (*Fenikeli Kadınlar*) adlı eserinde aynı tarihi olayı işlemiştir ama bu tragedya günümüze kadar ulaşmamıştır. Bkz. Kitto, 1961: 30.

³ Nitekim Goldhill ve Kantzios, *Persler*'in temelde sosyo-politik bir metin olduğunu öne sürer. Bkz. Goldhill, 1988: 191-193; Kantzios, 2004. Ancak oyunda Perslere sempati ile yaklaşıp yaklaşılmadığı tartışmalıdır. Bazı filologlar, belki de Aristoteles'in tragedya eleştirisinden esinlenerek, oyunda Perslere sempati ile yaklaşıldığını düşünmektedirler. Bkz. Garvie, 2009: xxxi; Segal, 1993: 165; Pelling, 2006: 122, 124, 127-128. Buna karşılık bazılarına göre ise, burada Perslere karşı duyulan bir sempatiden çok Atinalıların zaferi kutlanmaktadır, çünkü *Persai* ksenofobik kültürün bir parçasıdır. Bkz. Hall, 1996.

⁴ *Hybris* kavramı dilimizde, zorbalık, kibir, aşırılık, kendini beğenmişlik, haddini bilmeme, bilinçsizlik ve ölçsüzlük terimleriyle de karşılanabilmektedir.

⁵ Benzer yaklaşım için bkz. Kitto, 1961: 33-39; Caldwell, 1970: 79.

⁶ Bu makaledeki alıntılarda, *Persler*'in G. D. Kalyoncu tarafından yapılan çevirisi esas alınmıştır.

⁷ Erhat'a göre *ate*, insanın gaflete düşerek hata yapması sonucunda cezalandırılmasıdır. Erhat, 1989: 70. Ancak, *ate* kavramının ne anlama geldiği pek açık değildir. Sommerstein, bu kavramın Herodotos'ta "büyük kötülük, felaket" anlamına geldiğini, Aiskhylos'un da kavramın genellikle bu anlamına yer verdiğini belirtir. Ona göre Aiskhylos, *ate* kavramını aptalca davranmanın neden olduğu bir felaket olarak tanımlar. Aiskhylos'ta *ate* kavramı üzerine detaylı bir analiz için bkz. Sommerstein, 2013: 2, 5-12.

bağlayıp felaketin sorumluluğunu onlara yüklemeye çalışıyor gibi görünse de (Aes. *Pers.* 753-754), aslında o da yıkımı aşırı gurura dayandırmakta ve ağır yenilgiye temelde Kserkses'in kibrinin sebep olduğunu üstü kapalı olarak ifade etmektedir.⁸

Dareios ise felaketin boyutunu öğrenir öğrenmez, Kserkses'in suçlu olduğunu açıkça vurgulayarak, bilinçsiz ve tez canlı oğlunun onun tavsiyelerine kulak asmadığından yakınmaktadır. Ona göre, bir tür zihin bulanıklığı yaşayan Kserkses haddini aşarak, sadece Hellenleri boyunduruk altına almayı değil, neredeyse bütün tanrılara ve doğaya hükmetmeyi, onları da boyunduruk altına almayı arzuladı. Öyle ki, Hellespontos'a (Çanakkale Boğazı) köprü kurdu, denizi bile tutsak etmeye kalkıştı, Hellenlerin kutsal alanlarına hiç çekinmeden saygısızlıkta bulundu. Bütün bunlar, burada tıpkı bir Yunanlı bilge gibi düşünen Dareios'a göre, gururun neden olduğu çılgınlıklardı ve cezalandırılmalıydı (Aes. *Pers.* 744-752, 805-815).⁹ Bu, birçok filolog ve tarihçinin de altını çizdiği gibi, başta Zeus olmak üzere tanrıların kontrol ettiği *hybris* (aşırı gurur / kibir), *ate* (gaflet) ve *nemesis* (yıkım) sarmalıdır (Aes. *Pers.* 821-822).¹⁰

Ancak, Papadimitropoulos'un da belirttiği gibi, *Persai* işleniş ve anlaşılabilirlik açısından Aiskhylos'un sonraki eserlerinden çok daha basit olmasına rağmen, yine de Kserkses'in *hybrisinin* doğası ve tam olarak ne olduğu konusu oldukça tartışmalıdır (Papadimitropoulos, 2008: 451). Genellikle zengin olmanın verdiği yersiz gurur, aşırı özgüven, gençlikten kaynaklanan pervasızlık ve tanrılara saygısızlıktan ibaret olan *hybris* (ὑβρις), çok aşırı gururu yani kibri ifade eder ve kaçınılmaz bir şekilde gaflete düşürüp felakete sürükler. Dodds'a göre (1951) *hybris*, "söz veya eylem ya da düşüncede küstahlık, haddini bilmemektir." (s. 31). Öyleyse, *hybris* bir tür aşırılık olup, ölümlü olanın kendi insani sınırlılık ve eksikliklerini göz ardı ederek, tanrılar ve hatta doğa ile yarışmaya

⁸ Kaldı ki, haberci de "özüne olan aşırı güveninden işte böyle buyurdu" ifadesiyle, Kserkses'in Hellenlerin kaçışını önlemek için yaptığı stratejik hatayı onun yersiz gururuna bağlamaktadır (Aes. *Pers.* 373). Ayrıca, her ne kadar Herodotos'un bu tarihi olaya dair sunumu Aiskhylos'tan yer yer farklı olsa da o da Perslere özgü kibirden söz etmektedir. Hdt. III. 80. 2-4, VIII. 77. 1-2.

⁹ Dareios'un oyunda, oğlunun foyasını açığa çıkarma fonksiyonunun yanı sıra, Pelling'in de açıkça ifade ettiği gibi, Hellenlere özgü tavır ve düşünceleri yansıtırma rolü de bulunmaktadır. Pelling, 2006: 126. Ayrıca bkz. Robertson, 1967: 374.

¹⁰ Çelgin'e göre de Dareios, "Perslerin felaketine Kserkses'in gururunun sebep olduğunu söyler." (Çelgin, 1990: 76). Ayrıca bkz. Pelling, 2006: 125-126; Rosenbloom, 2013a: 47, 50; Rosenbloom, 2013b: 1488.

kalkışma halidir.¹¹ Bununla birlikte, MacDowell ise *hybrisi*, kişinin sahip olduğu güç veya enerjiyi kendi keyfi doğrultusunda kötüye kullanması olarak tanımlar. Buna göre, *hybris* zihinsel bir durumdur; herhangi bir eylemden ziyade eylemin arkasındaki motifi, yani kişinin içinde bulunduğu düşünce ve ruh halini ifade eder (MacDowell, 1976: 21).¹² Peki, ama Kserkses'in *hybrisinin* gerçek doğası neydi?

Tartışmamızın geri kalan bölümünde bu probleme, yani Kserkses'in *hybrisinin* ne olduğu sorusuna cevap verilmeye çalışılacaktır. Bu makalenin eldeki meseleye genel yaklaşımı şudur: Kserkses'in *hybrisinin* doğası onun çok büyük çaplı bir işgal girişimine aslında niçin kalkıştığı sorusuyla doğrudan ilişkilidir. Babasından daha düşük profilli olduğu için kendisiyle alay edildiğini düşünen Kserkses'in Attika'yı ele geçirmek istemesinin en temel nedeni, Dareios'un başarısız olduğu yerde mutlak bir zafer kazanıp şan ve şöhret elde etme hırslıdır. Kserkses bunu başarmak için her türlü aşırılığa başvurmuş fakat "ölçülü ol (μέτρον ἄριστον) ve aşırılıktan kaçın (μηδὲν ἄγαν)" ilkesini çiğnediği için, ayrıca tanrıların da gazabına uğramış,¹³ yıkımı kaçınılmaz olmuştur (Papadimitropoulos, 2008: 452-453, 456-457). Demek ki, Kserkses'in *hybrisi*, tıpkı MacDowell'in tanımında olduğu gibi, sırf kendi kendini yüceltme amaçlı beyhude arzusu uğruna, sahip olduğu mutlak güç ve otoriteyi keyfi bir şekilde kötüye kullanmasından ibarettir. Bunu olanaklı kılan da bir baskı rejimi olan monarşidir. Aiskhylos'un *Persler'i*, Kserkses'in *hybrisi* üzerinden, bir taraftan tyranlığın iç yüzünü açığa çıkardığı gibi, diğer taraftan ölçülülük, aşırılıktan

¹¹ Erhat, *hybris* kavramını şöyle tanımlar: "insanın kendine aşırı güvenini, kendinden üstün varlıklarla, yani doğa, kader ve tanrılarla boy ölçüşmeye varan çılgınlığını simgeler." Eyuboğlu- Erhat, 1991: 22.

¹² MacDowell, *hybrisin* tanımını birkaç bakımdan netleştirmeye çalışır. Şöyle ki, ona göre *hybris* daima "kasıtlı" ve "kötü" olup, sıklıkla gençlik, zenginlik ve aşırı yiyecek/içecek tüketiminin neden olduğu, dini olmayan ama çoğu kez mağdur yaratan ruhsal bir durumdur. Bkz. MacDowell, 1975: 21-24. MacDowell'in tanımını en etkili biçimde Fisher eleştirmiştir. Fisher'e göre *hybris*, eylemlerin arkasındaki düşünsel altyapı ile ilişkili bir durum ya da ruh hali değil bizzat eylemin kendisidir. Fisher, 1976: 177. Fakat Papadimitropoulos, *Persai'da* *hybris* terimine daha çok MacDowell'in belirlediği anlamda yer verildiğini öne sürer. Papadimitropoulos, 2008: 451.

¹³ Yani, Kserkses'in yıkımı tanrısal adaletin bir tezahürüdür. Bu nedenle, *Persler'deki* olay örgüsünün teolojik bir yapısının olduğu söylenebilir. Ancak, tanrısal müdahale yıkım döngüsünün *hybristen* ziyade *ate* unsurunu ilgilendirdiği için, bu konu burada detaylandırılmayacaktır.

kaçınma, liyakat ve yönetme erkinin paylaştırılarak güçler dengesinin sağlanması gibi değerleri yeşerten demokratik yönetimlerin önemini de vurgulamaktadır. Kserkses'in *hybris*inin doğası hakkındaki bu genel yaklaşımı detaylandırıp savunmasını yapmadan önce, eldeki soruya verilen bazı önemli cevaplara kısaca da olsa değinmek önemlidir.

Hall'a göre, Kserkses'in asıl *hybrisi* onun, Hellenlerin kutsal alanlarına, tapınaklarına ve sunaklarına saygısızlıkta bulunmasıdır. Bu bir aşırılık olup hem tanrıların hem de Hellenlerin onuruna karşı yapılmış akıl almaz bir saldırdır (Hall, 1996). Ancak *Persai* 809-815'i esas alan Hall'ın bu yorumu problemlidir. Çünkü Kserkses söz konusu saygısızlıktan doğrudan sorumlu değildir; bunu Kserkses'in askerleri gerçekleştirmiştir (Papadimitropoulos, 2008: 452).

Conacher ise Kserkses'in *hybrisini*, onun Zeus'un buyruğuna aldirmayarak köprü kurup Avrupa'ya geçmesi olarak belirler (Conacher, 1974: 164). Fakat Conacher'in bu yaklaşımı da makul görünmemektedir. Çünkü Zeus belki de Dareios'un söylediği gibi bütün Asia'nın yönetimini Perslerin hâkimiyetine vermiş olabilir (Aes. *Pers.* 762); ancak bu, Zeus'un Persleri Hellas'ı fethetmekten men ettiği anlamına gelmez. Kaldı ki, Conacher'in kendisinin de kabul ettiği gibi, Hellespontos'a köprü inşa etmek Kserkses'in kibrinin sadece bir sembolüdür, özü değil (Conacher, 1974: 158; Papadimitropoulos, 2008: 452, 456).

Diğer taraftan Fisher, Kserkses'in *hybrisinin* doğasını Pers emperyalizmi çerçevesinde ele alır. Ona göre Kserkses'in *hybrisi*, Hellas'ı Pers İmparatorluğu'nun topraklarına katma arzusunu eyleme geçirmesi ve bu amaca ulaşmak için, kutsal alanlara hatta doğaya, Hellespontos'a bile saldırmak dahil her yola ve her türlü çılgınlığa başvurmakta kararlılığıdır (Fisher, 1992: 260).¹⁴ Ancak, aşağıda da ifade edileceği üzere, bu belirlenim Kserkses'in kibrinin doğasını açıklamaktan uzaktır; çünkü Kserkses'i felakete sürükleyen işgal girişiminin asıl nedeni emperyal emeller değildir.

Pers İmparatorluğu'nun zenginliği, sahip olduğu toprakların genişliği ve ona bağlı satraplıkların sayısı göz önüne alınırsa; bütün deniz ve kara gücünü sadece emperyal emeller uğruna seferber edip riske atmak gerçeği yansıtmadığı gibi, çok da anlaşılır görünmemektedir. Atossa bunu şöyle ifade eder: "Zenginliğin ne

¹⁴ Kserkses'in seferini daha fazla ekonomik çıkar ve zenginlik elde etme amacıyla ilişkilendirerek, emperyal yayılmacılığa dayandıran diğer yaklaşımlar için bkz. Winnington-Ingram, 1973: 217; Gagarin, 1976: 45; Kantzios, 2004: 7.

değeri var halkın gözünde kocalar evlatlar olmayınca?” (Aes. Pers. 165-170). Daha önemlisi, yine Atossa Kserkses’in sefere neden çıktığını Dareios’a şu şekilde açıklamaktadır: “Kötü arkadaşları ayarttı atılan Kserkses’i. Çocuğun kafasına soktular ki, sen kılıcınla oğullarına bütün bu zenginliği bağışladın. O ise avlularda miskince savuruyor kargısını, çoğaltmadan atasının varlığını” (Aes. Pers. 753-756). Gerçekte Kserkses’in iç dünyasını yansıtan Atossa, bunu bir kışkırtma olarak görmekte ve dolayısıyla daha fazla toprak ve zenginlik isteğinin aslında Kserkses’in değil, temelde arkadaşlarının görüşü olduğunu dile getirmektedir. Gerek Kserkses’in Marathon Savaşı’nın öcünü alma amacıyla “böbürlenmesi” (Aes. Pers. 475) gerekse “atasının varlığını çoğaltma” şeklindeki gerekçeler, onun gerçek arzusunun üstünü örtüp, atıldığı çılgınca ve bir o kadar da boş macerayı rasyonelleştirme, bahaneler uydurma girişiminden başka bir şey değildir. O halde, Kserkses’i savaşa ve dolayısıyla yıkıma sürükleyen asıl neden başka yerde aranmalıdır.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, Kserkses’in *hybrisi*, babası Dareios’u geçerek ondan daha üstün olma arzu ve çabasından kaynaklanmaktadır. Tarihsel olarak doğru olup olmadığı bir tarafa, Aiskhylos, Dareios’u Kserkses’ten hem bir kral olarak hem de birey olarak farklı sunar. Aiskhylos, Dareios’u tanrılara son derece saygılı, bilge bir lider ve insani sınırlılıklarının farkında olan bir kişi olarak karakterize eder (Kantzios, 2004: 13). Dareios, hem koronun bir şekilde temsil ettiği halkın hem de eşinin gözünde yalnızca ideal bir kral değil, iyi bir baba ve tanrılara denk bir ölümlüdür (Aes. Pers. 634, 643, 711, 852; Caldwell, 1970: 79).¹⁵ Fakat Kserkses, babası Dareios’u sadece bir idol olarak görmemekte, aynı zamanda onu geçme istek ve arzusu da taşımaktaydı. Kserkses’in bütün Hellenleri sindirip otoritesi altına alma girişimini ve dolayısıyla ruhunu esir alan *hybrisi* işte bu bağlamda ele almak gerekir.

Kserkses, Dareios’un bile başaramadığını başarmanın ona sağlayacağı şan ve şöhreti kovalamakta ve böylece tanrılar dahil her şeyden üstün olma hırs ve tutkusunu bilinçsizce tatmin etmeye çabalamaktadır. Başka bir deyişle, onun asıl amacı, Atossa’nın da belirttiği üzere, mutlak bir zafer kazanıp hayranlık duyulan tek otorite olmaktan ibarettir: “Ama iyi bilirsiniz ki, oğlum üstesinden gelirse bu işin, seçkin bir kahraman olacak.” (Aes. Pers. 212-214).

¹⁵ Mutlak monarşinin Zeus tarafından bahşedildiğini düşünen Persler, kendi krallarının da tanrısal bir statüye sahip olduğuna inanmaktaydı. Bkz. Kantzios, 2004: 9.

Kserkses işte sırf bu "seçkin" olma hevesini gerçekleştirmek için aşırılığa kaçarak, gururunu okşayan çok büyük bir ordu kurmakla kalmadı, kendisi de bizzat ordunun başına geçti. Büyük bir zafer kazanma arzusu o kadar yoğundu ki, bu onun aklını başından almış ve her türlü çılgınlığa başvurmaktan hiç çekinmemişti. Onun kazanma ve herkesten, her şeyden üstün olma arzusu, kaybetme korkusundan çok daha büyüktü. Öyle ki, Asia'nın tüm gücünü bir tek bu iş için seferber ederek, tüm orduyu yani Asia'nın bütün gençlerini ve hatta imparatorluğun tüm zenginliğini kaybetme riskini göze aldı. Bu nedendir ki, Dareios Kserkses'in Yunanistan seferini, "kudreti üstünde işler için hayaller" kuran birisinin "boş bir umutla" yaptığı "çılgınlık" olarak tanımlar (Aes. *Pers.* 719, 804, 820). Dareios, Asia'nın tümüyle böyle bir savaşa dahil edilmiş olmasını basireti bağlanmışlık, gaflete düşme hali olarak görür ve dolayısıyla oğlunu aptalca davranmakla suçlar. Benzer şekilde, koro da Kserkses'in asıl gayesinin ne olduğunu anlamış olmalı ki, Hellas'a yürümesini ve kim varsa savaşa götürülmesini amaçsız ve "boş yere" olarak niteler (Aes. *Pers.* 268-270).¹⁶

Fakat oryantal despotizmin sağladığı sonsuz siyasi güç ve ordunun büyüklüğü Kserkses'in gururunu kabartmış, kendisini tanrılara denk hissetme yanılığine düşürmüştü. Koro, onun bu ruh halini fark etmiş ve onun güç ve kudretine vurgu yaptıktan sonra, onu krallar kralı, "tanrı dengi" olarak karakterize etmiştir (Aes. *Pers.* 80). Ancak, Kserkses'in yenilgiyi beklenmedik bir durum olarak değerlendirmesine karşın gerek koro gerekse Dareios bu tehlikeli hissin, yani aşırı güven duygusu ve tanrılarla boy ölçüşme hadsizliğinin tanrıların dikkatinden kaçmayacağını ve böyle bir gafilin aklını çelip gaflete düşürerek hata yaptıracaklarını açıkça dile getirmişlerdir (Aes. *Pers.* 98-100, 739-752). Nitekim onun, her şeyden üstün olduğuna dair saplantısı ve bunu bir mutlak zaferle gösterme arzusu, büyük bir felaketle sonuçlanan hatalar yapmasına öncülük etmiştir.

Babasını da geçip büyük bir kahraman olma hayaliyle yanıp tutuşan Kserkses, savaş esnasında açık denizlere muhtemel kaçışları önlemek için tüm donanmayı kaçış noktalarına, yani dar geçitlere ve sığ sulara toplamış, Psyttaleia Adası'na sığınacak Hellenleri yok etmek için de ordunun en seçkin unsurlarını görevlendirmişti. Tek bir Hellenin bile kurtulup özgür kalmasına tahammülü olmayan

¹⁶ Oyunun başında tek tek komutan isimlerini de sayarak ordunun büyüklüğüne vurgu yapan koronun endişelenmesinin nedenlerinden birisi de budur.

Kserkses'in, habercinin de söylediği gibi, kendisine "aşırı güveninden" basireti bağlanmış, düşmanın kaçmasını önlemek için uygulamaya koyduğu bu hatalı stratejilerin Hellenlerin bir hilesi ya da öfkeli tanrıların tuzağı olabileceğini aklına bile getirmemişti (Aes. Pers. 355- 373). Boş bir umut, çılgın bir heves uğruna bütün kara ve deniz gücünü savaşa dahil etme aşırılığının yanında, bütün donanmayı sığ sulara yığma ve adaya kaçmaya yeltenenleri kılıçtan geçirme planları da yıkıma sürükleyen ölçüsüzlüklerin göstergeleridir ki, bu vahim hataların cezası zaten çok büyük olmuştur. Kserkses'in gururu onu taktiksel hatalara, bu hatalar da onu yıkıma sürüklemiştir. Çünkü Aiskhylos'un da söylediği gibi, zorbalığa varan gurur (*hybris*) büyüdükçe gafletin (*ate*) meyvesini olgunlaştırır ve bundan da gözyaşı hasat edilir (Aes. Pers. 820-821).

Kserkses, monarşinin sağladığı sosyo-politik ortam ve gücün de sarhoşluğuyla babasına, tanrılara ve hatta doğaya karşı büyüklük taslamıştır. Ruhunu teslim alan bu son derece ölçsüz büyüklük ya da üstünlük duygusu, onda mutlak bir zafer kazanma hırsına dönüşmüştür. Kserkses'in *hybrisinin* temelinde işte bu aşırı kazanma hırsı yatmaktadır.¹⁷ Çünkü büyüklük taslamak, bunu yeterince yansıtan bir ordu kurup mutlak bir zafer kazanma arzusunu da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla Atina'nın fethedilmesi, kendi üstünlüğünü ispatlamak için büyük bir fırsattır. Kesin bir zafer elde etme hırsı onu, her şeyi göze alıp geniş kapsamlı bir işgal girişimine sürüklemiş ve gözlerini hırs bürüdüğü için, yukarıda bahsedilen ciddi stratejik hataların dışında başka önemli ölümcül hatalar yapmaya da sevk etmiştir. Doğa koşullarına hiç aldırmayarak Hellespontos'a köprü kurmuş, denizi tutsak etmeye yeltenmiş ve tapınakları yakıp yıkmıştır. Ancak bu kusurlu eylemler onun *hybrisinin* özü değil, kendisini her şeyden üstün görme yanılgısının, tasladığı üstünlüğü yansıtan büyük bir ordu üzerinden herkesi ve her şeyi dize getirip zafer elde etme hırsının kaçınılmaz sonuçlarıdır (Papadimitropoulos, 2008: 456).

¹⁷ Kserkses'in hem annesinin rüyasında hem de gerçeklikte yenilgi sonrası verdiği tepki, yani tıpkı yaramaz bir çocuk gibi elbiselerini paralaması bunu açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca, sıklıkla kendisini mutsuz, pişmanlık duyan ve felaketin sorumlusu olarak öne çıkaran Kserkses, artık karşısında kendisini güçsüz hissettiği korodan sadece ordu için değil kendisi için de ağlaşıp, yas tutmalarını ister (Aes. Pers. 1046, 1056). Kendisine de acınmasını beklemektedir, çünkü "boş umutları" suya düşmüştür. Bu da, ordusunun büyüklüğüne yansıyan aşırı gururunun, temelde mutlak bir zafer kazanma hırsından ibaret olduğunu ayrıca göstermektedir.

Sonuç olarak, Kserkses'in aşırı ölçsüzlüğü onu *hybris*, *ate* ve *nemesis* döngüsüne sürüklemiştir. Bir despot olarak Kserkses, üstünlük duygusuna kapılmış, babası Dareios'u geçip tanrı dengi seçkin bir kral olmak istemiş, sadece bütün Asia ve Avrupa'ya değil tanrılara da hükmetmeyi hayal etmişti. Söz konusu bu arzular, onun akıl almaz ve birbiriyle ilintili iki farklı ölçsüzlüğünde gizlidir. Bu ölçsüz aşırılıklar, onun mutlak bir zafer kazanma hırsı ve tüm orduyu buna alet edip çok büyük çaplı bir sefer planlama olgusundan ibarettir. Sahip olunan görev ve gücün kötüye kullanılması anlamına gelen ve ondaki *hybrisin* özünü oluşturan bu aşırılıklar onu, tanrılar ya da bir takım gizli güçlerin (*daimon*) de el vermesiyle gaflete düşürmüş ve böylece trajik yıkım kaçınılmaz olmuştur. Kserkses'in *hybrisinin* doğası hakkındaki bu yaklaşım, *Persler* tragedyasının ilgili dizeleri tarafından desteklendiği gibi, *hybrisi* gücün keyfi olarak kötüye kullanılması olarak belirleyen MacDowell'in tanımıyla da örtüşmektedir.

KAYNAKLAR

CALDWELL, R. S. (1970), "The Pattern of Aeschylean Tragedy", *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, 101, s. 77-94.

CONACHER, D. J. (1974), "Aeschylus' Persae: A Literary Commentary", J. L. Heller (Ed). *Serta Turyniana*, Urbana: University of Illinois Press, s. 143-168

ÇELGİN, G. (1990), *Eski Yunan Edebiyatı*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

DODDS, E. R. (1951), *The Greeks and the Irrational*, Berkeley: University of California Press.

ERHAT, A. (1989), *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

FISHER, N. R. E. (1976), " 'Hybris' and Dishonour: I", *Greece & Rome*, 23 (2), s. 177-193.

FISHER, N. R. E. (1992), *Hybris. A Study in the Values of Honour and Shame in Ancient Greece*, Warminster: Aris & Phillips.

GAGARIN, M. (1976), *Aeschylean Drama*, Berkeley: University of California Press.

GARVIE, A. F. (2009), *Aeschylus Persae*, Oxford: Oxford University Press.

GOLDHILL, S. (1988), "Battle Narrative and Politics in Aeschylus' Persae", *The Journal of Hellenic Studies*, 108, s. 189-193.

HALL, E. (1996), *Aeschylus: Persians*, (Edited & Introduction, Translation & Commentary), Warmington: Aris & Phillips.

KANTZIOS, I. (2004), "The Politics of Fear in Aeschylus' 'Persians'", *The Classical World*, 98 (1), s. 3-19.

KITTO, H. D. F. (1961), *Greek Tragedy*, London&New York: Routledge Classics.

MACDOWELL, D. M. (1976), "'Hybris' in Athens", *Greece & Rome*, 23 (1), s. 14-31.

PAPADIMITROPOULOS, L. (2008), "Xerxes' 'hubris' and Darius in Aeschylus' 'Persae'", *Mnemosyne*, 61 (3), s. 451-458.

PELLING, C. B. R. (2006), "Aiskhylos'un Persler Oyunu ve Tarih" (Çev. A. Sina), *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 46 (1), s. 109-136.

ROBERTSON, H. G. (1967), "The Hybristēs in Aeschylus", *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, 98, s. 373-382.

ROSENBLOOM, D. (2013a), "Aeschylus: Persians (Πέρσαι)", *The Encyclopedia of Greek Tragedy* (Ed. H. M. Roisman), Vol. 1, Oxford: Wiley-Blackwell, s. 46-54.

ROSENBLOOM, D. (2013b), "Xerxes (Ξέρξης)", *The Encyclopedia of Greek Tragedy* (Ed. H. M. Roisman), Vol. 3, Oxford: Wiley-Blackwell, s. 1487-1489.

SEGAL, C. (1993), *Euripides and the Poetics of Sorrow: Art, Gender, and Commemoration in Alcestis, Hippolytus, and Hecuba*, Durham: Duke University Press.

SOMMERSTEIN, A. H. (2013), "Atē in Aeschylus", D. Cairns (Ed.), *Tragedy and Archaic Greek Thought*, Swansea: The Classical Press of Wales, s. 1-16.

WINNINGTON-INGRAM, R. P. (1973), "Zeus in the Persae", *The Journal of Hellenic Studies*, 93, s. 210-219.

Antik Kaynaklar

AESCHYLUS, Persians. Seven against Thebes. Suppliants. Prometheus Bound (Ed.- Trans. A. H. Sommerstein), Cambridge, MA: Harvard University Press, 2009. (Loeb Classical Library)

AISKHYLOS, *Persler* (Çev. G. D. Kalyoncu), Yunan Klasikleri: 80, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1968.

HERODOTUS, The Persian Wars, Vol. II-IV (Trans. A. D. Godley), Cambridge, MA: Harvard University Press, 1921-1925. (Loeb Classical Library)

HESIODOS, *Hesiodos Eseri ve Kaynakları* (Çev. S. Eyuboğlu-A. Erhat), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.